Începuturile teatrului german din Moldova şi primii săi artişti

Casia ZAHARIA*

Key-words: *the German theatre*, *artists*, *repertoires*

1. Începutul teatrului german în Moldova

Artiştii erau numiți în societatea evului mediu şi în societatea modernă timpurie „ghiduşi". Numele evidențiază faptul că aveau o înfățişare sărăcăcioasă şi sugerează totodată statutul modest al acestor oameni. Lipsesc informații asupra activităților teatrale înainte de 1645, an în care la curtea lui Vasile Lupu s-a sărbătorit nunta fiicei sale cu spectacole de teatru. János Kemény scrie în autobiografia sa despre „actori" şi „oameni care organizau petreceri de carnaval". În rest erau „ceauşi" şi „bufoni" cei care până la sfârşitul secolului al XVIII-lea ofereau diferite manifestări teatrale în română, greacă sau turcă.

Din corespondența a doi boieri – Alecu Manoliu şi Costache Rosetti Bălănescu – reiese că la 1795 a poposit la Fălticeni (în drumul ei spre Rusia) o trupă germană de teatru din Lemberg. Nu este exclus ca aceasta să fi jucat şi în Iaşi. Câțiva ani mai târziu, cam pe la 1802, au în ceput să apară pe lângă artişti turci şi greci, ici colo şi păpuşari germani cu cuferele lor de păpuşi. Ei veneau din Transilvania şi erau denumiți „paiaț" sau „caraghioşi". Tot de proveniență germană era şi pe atunci iubita artă a jocului de umbre – aşa-numitele „umbre chinezeşti".

Chiar dacă un anumit Gaetano Madji (Maggi) a ridicat la 1809 prima clădire de teatru din Iaşi, teatrul se juca in mod curent în casele marilor boieri, ca de exemplu în casa lui Grigore Ghica, unde în 1812 un director neamț cu actorii săi a înscenat, timp de patru luni, piese în limba germană.

Ne aflăm în a doua decadă a secolului al XIX-lea, o perioadă în care conştiința națională se exprima în mod tot mai energic. În artă acest lucru se manifestă în forma teatrului prezentat în limba națională. Astfel se explică cum reformatorul învățământului românesc, Gheorghe Asachi, a înființat pe costuri proprii un „teatru de societate" în casa lui Costachi Ghica şi a pus în scenă piesa românească *Mirtil şi Hloe*, adaptare după Gessner şi Florian. Teatrul românesc debutează deci în Moldova cu o traducere din dramaturgia de limbă germană.

Este în mod general recunoscut faptul că inteligența din Moldova secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea s-a format la studii în principal la Viena, Berlin, Heidelberg, Leipzig, Halle şi alte oraşe germane, astfel încât toți vorbeau fluent germana. Asta înseamnă că trupele germane găseau în turneele lor un public de cele mai multe ori

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, România.

BDD-V2655 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:30 UTC)

competent nu numai din punct de vedere lingvistic. În 1821 o astfel de trupă a jucat în casa Canta, iar în 1833 germanii din Iaşi au au pus ei înşişi în scenă o piesă (*Timur der Tatarenkhan*). În arhivă se poate găsi încă solicitarea lui Theodor Müller, directorul Teatrului German din Bucureşti (Timişoara şi Sibiu), solicitare prin care a cerut permisiunea în 1834 de a prezenta mai multe tragedii şi comedii în limba germană. Din păcate lipseşte răspunsul dat de autoritățile timpului. Dintr-un alt document reiese că în 1837, germanul Ignatz Frisch a făcut conducerii o ofertă de a aduce în țară un ansamblu care să joace operă. S-a încheiat chiar un contract pe trei ani. Se pare însă că nici acest proiect nu s-a realizat în cele din urmă.

2. Marie Thérèse Frisch în Iaşi

Abia din anul 1842 datează prezența primului ansamblu german de operă în capitala Moldovei. Conducătoarea acestei trupe, Marie Térèse Frisch, născută Baroneasă Langer von Langenau, a mai cântat şi cu un an înainte, pe 2 şi 11 noiembrie 1841 în două concerte şi era astfel cunoscută publicului şi teatrului româno-francez condus din 1840 de Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu şi Costache Negruzzi. Afişul din data de 31 ianuarie 1842 anunța iubitorii de operă că doamna Frisch va veni cu ansamblul de la Bucuresti pentru a prezenta patru opere: *Norma*, *Lucretia Borgia*, *Die Stumme von Portici* şi *Robert der Teufel*.

Ansamblul format din 35 de membrii se afla, conform unor documente păstrate la Arhivele statului din Iaşi (AR 11: 44), sub un contract de un an cu teatrul din Bucureşti, fapt care însă nu influența şederea la Iaşi. Criticile din *Albina Românească* sunt mărturii ale succesului celor patru reprezentații. Drept mulțumire şi recunoştință,

> Madama Frisch se adresează înaltei aristocrații şi stimatului public, exprimîndu-şi mulțumirile pentru bunătatea acestuia, cu sprijinul căruia s-a angajat la încă o reprezentare a piesei *Norma* (AR 12: 48).

Acestui ansamblu german trebuie să îi mulțumim că a insuflat publicului moldovean dragostea de operă, ceea ce va duce la un schimb de directori. Marie Thérèse Frisch încheie contractul la 20 februarie 1842, pentru doi ani (începând cu 1 septembrie a aceluiaşi an). Pentru un gaj de 1000 de galbeni, noua directoare se angaja printre altele să aducă un ansamblu de operă franceză şi să aibă grijă de trupa de teatru românească (trebuia să organizeze cel puțin 16 reprezentații româneşti pe an). De asemeni întregul inventar al teatrului trece pentru 120 de galbeni în patrimoniul lui Thérèse Frisch.

Acestea erau circumstanțele în care la 23 septembrie 1842 a început o nouă stagiune de teatru şi chiar în ziua următoare opera a debutat cu deja cunoscuta *Norma* de Bellini, prezentată în trei limbi. Ne aflăm într-un an aniversar, în care Teatrul din Iaşi, după 10 ani, aspiră la statutul de Teatru Național. Unirea celor trei trupe – românească, franceză şi germană – a fost văzută ca începutul unei noi epoci, în care s-au pus multe speranțe. Şi următoarele două opere, *Belizario* de Donizetti şi *Die Schlafwandelnde* de Bellini s-au bucurat încă de la început de succes.

Directoarea Frisch şi-a dat silința în mod deosebit în ceea ce priveşte teatrul francez şi german, care apăreau săptămânal pe scenă. Sub directoriatul ei artiştii germani şi-au dus mai departe reprezentațiile şi în stagiunea următoare (1843–1844),

BDD-V2655 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:30 UTC)

în cadența deja amintită cu *Norma*, *Lucrezia Borgia*, *Die Stumme von Portici* şi *Robert der Teufel*. La început opera germană a plăcut publicului, astfel încât noi cântăreți au fost chemați la Iaşi şi au fost puse în scenă multe şi noi opere: *Norma*, *Romeo und Julia*, *Die Fremde*, *Die Puritanen* şi *Die Nachtwandlerin* de Vicenzo Bellini, *Belisario*, *Das Liebeselixir*, *Lucrezia Borgia*, *Lucia di Lammermoor* şi *Marino Faliero* de Gaetano Donizetti, *Die Stumme von Portici*, *Der Maurer und der Schlosser* şi *Der Maskenball* de Auber, *Robin Hood* de Weber, *Der Dorfbarbier* de Adalbert Gyrowetz, *Othello* de Gioacchino Rossini, *Robert der Teufel* de Giacomo Meyerbeer, *Die Jüdin* de Jaques Halévy. Cu timpul însă, numărul spectatorilor a scăzut. Boierii şi publicul de rând cereau piese româneşti, având în vedere că până la sfârşitul lui decembrie nu a văzut lumina scenei nici o singură operă din literatura națională. Cu greu s-a prezentat pe 27 decembrie 1842 *Strigoiul* şi până pe 17 noiembrie 1843 (deci un an întreg) nici o altă piesă românească nu mai apare în program. În schimb, în această stagiune au existat peste 90 de reprezentații franceze şi germane. Cele din urmă reprezintă o treime (mai exact 36) din totalul pieselor, după cum se poate observa din afişele păstrate în Biblioteca Academiei (vezi Burada 1975: 215 sqq.).

Este evident faptul că Thérèse Frisch s-a străduit foarte mult să promoveze opera de limbă germană, lucru care nu era însă pe gustul publicului moldovean – exceptând colonia germană de meşteşugari, comercianți, medici şi farmacişti din Iaşi. Din păcate, eforturile cântăreților germani nu au adus în sala de teatru un public numeros, iar instituția înregistra pierderi financiare din ce în ce mai mari. Acest lucru a condus la concedierea ansamblului german la 1 mai 1844, dar concomitent, în mod paradoxal, şi la reînnoirea şi prelungirea contractului directoarei cu încă doi ani.

Cu Thérèse Frisch la conducere, nu doar că teatrul din Iaşi nu a progresat în direcția dorită, aceea de a deveni Teatru Național, dar aceasta a atras treptat asupra sa o adevărată invidie din partea întregii societăți iubitoare de cultură. Pe 9 noiembrie 1843, la conducerea teatrului s-a alăturat şi boierul Alexandru Sturza. Acesta a constrâns-o pe Thérèse Frisch să introducă în repertoriu piese româneşti. Ea l-a desemnat pe francezul Mercé să facă selecția. Cunoştințele deficitare de limbă ale lui Mercé şi lipsa lui de interes au condus la alcătuirea unui repertoriu deosebit de modest: piese româneşti insignifiante şi traduceri barbare, care au speriat publicul şi au provocat comentarii foarte aspre din partea oamenilor de cultură (în special Vasile Alecsandri).

Criticile care veneau din toate părțile au determinat-o pe directoare ca între 1844 şi 1845 să angajeze noi actori români. În plus, piesele care urmau să se prezinte trebuiau aprobate de un comitet de teatru înființat special în acest scop. Chiar şi ansamblul francez a fost reînnoit. Cu toate acestea viața de teatru decurgea anevoios, iar veniturile nu acopereau sub nici o formă cheltuielile; de aceea trupa franceză a fost desființată în câteva luni, iar actorii au fost nevoiți să primească bani de la Voievodul Mihail Sturza pentru întoarcerea în ținutul lor natal.

Conducerea nefericită şi gradul mare de îndatorare a teatrului din Iaşi prin politica greşită a directoarei Thérèse Frisch au condus la rezilierea contractului ei în 1845. Despre acest lucru s-a auzit chiar la Viena şi Constantinopol, fiindcă cea destituită din funcție, revoltată, a depus plângere, printre altele, la consulul austriac şi la sultanul turc. Printr-un comportament lipsit de diplomație, ea şi-a năruit singură

BDD-V2655 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:30 UTC)

chiar şi drumul ipotetic spre o împăcare[1]. Soarta teatrului din Moldova a trecut apoi în mâinile unui mecena, ale vornicului Theodorachi Ghica, care a investit mulţi bani şi a ajutat astfel teatrul din Iaşi să înceapă o nouă viaţă.

3. Alte trupe de artişti germani

Ansamblurile germane sunt reatestate în Moldova abia în 1866 şi 1869. În ambele cazuri a fost vorba despre trupe de operete, aflate sub directoratul lui Eduard Khern, respectiv al lui Sinnmayer Modrzewski.

Opereta era un gen îndrăgit şi astfel o trupă cunoscută din acea perioadă a ajuns să prezinte în 1880, 1885 şi, pentru a treia oară, în 1891, sub conducerea lui Friedrich Dorn, de fiecare dată cu peste 30 de puneri în scenă la Iaşi şi Botoşani.

Arta dramatică germană *stricto senso* s-a întors la Iaşi în 1887 cu actorul găläţean şcolit în Germania, Maurice Morisson, un cunoscut interpret de Shakespeare, însoţit de un ansamblu german, şi a atins punctul maxim între 1890 şi 1891, când, împreună cu o trupă germană, Agatha Bârsescu a jucat cu mare succes *Hero und Leander* şi *Die Ahnfrau* (*Străbuna*) ale lui Grillparzer şi drama *Debora* de Salomon Mosenthal. Doi ani mai târziu, faimoasa actriţă a venit în Moldova cu un alt ansamblu german şi a jucat în sala circului Sidoli *Kabale und Liebe* şi *Don Carlos* ale lui Schiller, *Faust* al lui Goethe, *Emilia Galotti* de Lessing şi, din nou, *Hero und Leander* a lui Grillparzer. În 1896 o trupă germană, aflată sub conducerea lui Georges Eger, a adus un repertoriu la fel de pretenţios: *Othello* de William Shakespeare, *Die Weber* de Gerhard Hauptmann, *Der Streik* a lui Hermann Sudermann, *Kean* a lui Alexandre Dumas tatăl, *Der Schmied* de Georges Ohnet. Astfel de repertorii oglindesc gustul şi cultura spectatorilor dintr-o ţară care se întorsese definitiv înspre Europa. A fost anul în care, câteva luni mai târziu – pe 1 decembrie 1896 –, s-a inaugurat la Iaşi mult aşteptatul Teatru Naţional, ridicat de arhitecţii vienezi Helmer şi Fellner.

Bibliografie

Burada 1975: Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, ediţie şi studiu introductiv de I.C. Chiţimia, Bucureşti, Editura Minerva.

Manoliu 1925: Emanoil Al. Manoliu, *O privire retrospectivă asupra Teatrului Moldovenesc. Din primele începuturi şi până în anul 1924*, Iaşi, Tipografia H. Goldner.

Ollănescu 1981: Dimitrie E. Olănescu, *Teatrul la Români*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi comentarii de Cristina Dumitrescu, Bucureşti, Editura Eminescu.

*

AR 11 = „Albina Românească”, nr. 11, 1842, Iaşi.

AR 12 = „Albina Românească”, nr. 12, 1842, Iaşi.

[1] A prezentat Moldova ca paşalâc turcesc, iar pe locuitori, ca supuşi ai otomanilor, ceea ce, bineînţeles, nu a putut trezi simpatia conducerii Moldovei.

BDD-V2655 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:30 UTC)

The Beginnings of the German Theatre in the Region of Moldova and its first Artists

It is acknowledged the fact that the intelligence from the region of Moldova of the 18th and the 19th centuries was born during studies mainly in Vienna, Berlin, Heidelberg, Leipzig, Halle and other German cities, so that they all spoke German fluently. This means that the German troupes found during their itinerancies a linguistic competent public. Also the theater in Iaşi had the inspiration of finding a German theater troupe led by a woman, who performed well but not for a very long time. The director didn't allow the Romanian troupe to perform too much and the public was displeased.

BDD-V2655 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:30 UTC)